

ALİ B. AHMED EL-HÎTÎ ve ES-SEYFÜ'L-BÂTİR ADLI ESERİ ÜZERİNE

Araş.Gör. Cenksu ÜÇER*

ÖZET

Çalışmamız 16.-17. yüzyıl Osmanlı alimlerinden biri olan Ali b. Ahmed el-Hîtî ve es-Seyfû'l-Bâtir adlı eseri hakkındadır. Bu çalışmada Hîtî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri konu edilmiştir. Kaynaklarda dilci, kalamcı ve fakih olduğu bildirilen Hîtî, Kahire'de Hüseyin camisinin imamlığını yapmıştır.

Mezhepler Tarihi alanında yazdığı es-Seyfû'l-Bâtir adlı eseri bir mukaddime ve beş bölümden oluşmaktadır. Yazar mukaddimedeki eserini yazma sebebini açıklamakta, birinci bölümde sahabenin faziletlerini anlatmakta, ikinci bölümde dört halifenin ve Hz.Hasan'ın hilafetlerini delillendirmekte, üçüncü bölümde Şîî ve Râfîzîler'in Hz. Ali'nin hilafeti hakkında ileri sürdükleri birtakım iddiaları sıralayıp bu iddialara cevap vermekte, dördüncü bölümde Şîî ve Râfîzîler'in bazı görüşlerini ele alıp değerlendirmekte ve beşinci bölümde de Şîî ve Râfîzîler'in kafir olduklarını, kendileriyle savaşmanın, mallarına el konulmasının, kadın ve çocuklarının esir alınmasının gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla bu kitap 1. Ahmed'in Şîî ve Râfîzîler (Safevîler)'e savaş ilan etmesine yönelik bir "fetva" kitabı mahiyetindedir.

Farklı ırk, renk, dil ve şekillerde yaratılan insanoğlu, inanç, düşünce, fikir ve eğilimler konusunda da değişik yollar edinmiştir. Fıtratın gereği olan bu farklılık, insanların kendileriyle aynı düşünce ve eğilimi taşıyanlarla beraber hareket etme gerçeğini ortaya çıkarmış, bu da fırkaların oluşmasına yol açmıştır. Genelde belli şahısların görüşleri etrafında birleşen insanlar, tarih boyunca bu şahısların liderliğini yaptıkları fırkaların müntesibi olma geleneğini sürdürmüşlerdir.

Hristiyanlık, Yahûdîlik ve diğer dinlerde olduğu gibi fırkalaşma gerçeği müslümanlar için de söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra başlayan ihtilaflar, İslam dünyasında çeşitli mezheplerin doğmasına sebep olmuştur. Bir takım tarihî, coğrâfî, siyâsî, toplumsal ve ekonomik şartların doğurduğu mezhepler, zamanla kendilerine taraftar bulmuşlar, kendilerine has metodlar geliştirmişler ve dünya görüşlerini kendi usulleriyle ortaya koymuşlardır. Mezhep müntesipleri, gerek inançlarını ve düşüncelerini yaymak

* O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi

gerekse yapılan itirazlara cevap vermek amacıyla da, mezheplerinin çeşitli görüşlerini ortaya koyan eserler kaleme almışlardır.¹

İslam dünyasında ilmî alandaki hızlı çalışmalar, kısa zamanda neticesini vermiş ve bu çalışmalardan Mezhepler Tarihi de nasibini alarak klasiklerini oluşturmuştur. İnsanların inançları, düşünceleri ve bunların yansımaları gibi devamlı canlılığını muhafaza eden konuları ele alan Mezhepler Tarihi'nde bu canlılığa bağlı olarak her dönemde eserler kaleme alınmıştır. Gelişmiş ve ileri bir seviyeye ulaşmış her medeniyet ve devlet gibi Osmanlılar da ilme önem vermişler ve sahasında önemli sayılabilecek eserler vücûda getirmişlerdir. Dolayısıyla, Osmanlı dönemi âlimlerinin Mezhepler Tarihi konusunda oldukça fazla sayıda eser verdiğini düşünmek zor olmasa gerektir.² Ayrıca bütün bu eserlerin ortaya çıkarılarak günümüz okuyucusunun istifadesine sunma gereği itiraz edilemeyecek bir gerçektir. Biz de buradan hareketle, Osmanlı âlimlerinden birisi olan *Ali b. Ahmed el-Hîfî*'nin Mezhepler Tarihi konusunda yazdığı *es-Seyfü'l-Bâtir* adlı eserini inceleyerek gün ışığına çıkarmak ve günümüz okuyucusunun istifadesine sunmak istedik.

I. HÎTÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. Hîfî'nin Hayatı

Hayatı konusunda kaynaklarda geniş bir bilgiye rastlayamadığımız müellifin ismi Ali b. Ahmed el-Hîfî'dir. Osmanlı dönemi âlimlerinden olan Hîfî'nin doğum tarihi hususunda kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmamakla beraber, O'nun vefat tarihi göz önüne alındığında XVI. yüzyılın ortalarında doğduğu söylenebilir. Doğum yeri de açıkça bilinmemektedir. Ancak, O'nun el-Hîfî nisbesi ile Hîfî'e³ nisbet edilmesi, doğum yeri konusunda

¹ Mezhepler Tarihi yazıcılığı ve Mezhepler Tarihi'nin klasikleriyle ilgili olarak genel bir bakış için Bağdâdî'nin *el-Fark*'ını Önsöz ve notlarla çeviren Prof.Dr. Ethem Ruhi Fırlalı'nın çeviriye yaptığı Önsöz'e bakınız: *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ank., 1991, s. XIII-XXVI. Ayrıca bkz.: Turan, Ahmet, *İslam Mezhepleri Tarihi "İslam'da Siyasi Düşüncenin Oluşumu"*, Samsun, 2000, s.2-7.

² Meselâ, Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut olan Mezhepler Tarihi eserleriyle ilgili olarak bkz.: Toprak, Mehmet, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Mezhepler Tarihi İle İlgili Eserlerin Tanıtımı*, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 1992.

³ Hîfî: Kesreli, sonu açık **t** ile. İbnu's-Sukeyt der ki: Hîfî, çukur bir bölgede olduğu için Hîfî olarak isimlendirilmiştir. Önceki harfin esreli olması sebebiyle **vav**, **yâ**'ya dönüşmüştür. Bu, dilci ve nahivcilerin görüşüdür. Ehl-i Eser (arkeolog)'e göre ise Hîfî, şehri kuran kişinin isminden gelmiştir ki bu şahıs Hîfî b. el-Bendî'dir. Aynı zamanda o kişiye el-Lübendî b. Mâlik b. Du'r b. Büveyb b. 'Anka b. Medyen b. İbrahim de denir. Hîfî, Fırat kenarında Enbar'ın üzerinde Bağdat civarında bir beldedir. Hurmalıkların bol ve doğal kaynakların çok olduğu bir yerdir. Abdullah b. Mübârek'in kabri buradadır. Hîfî, birçok âlim ve muhaddis yetiştirmiştir. Bkz. Yâkût el-Hamevî, Şihâbu'd-Dîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 421; es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed Mansur et-Temîmî, *el-Ensâb*, V, 659.

bize ipucu vermektedir. Künyesi hakkında bir bilgiye rastlanmayan müellifin ölüm tarihinde ihtilaf vardır. Bu tarih Brockelmann ve Ziriklî tarafından 1020/1611,⁴ İsmail Paşa tarafından ise 1029/1620⁵ olarak verilmiştir. Ayrıca Kehhâle de O'nun 1025/1616 yılında hayatta olduğunu ifade ederek vefat tarihinin daha sonraki yıllara rast geldiğini belirtmiştir.⁶ Buna göre yazarın 1611 ile 1620 yılları arasındaki bir tarihte öldüğü söylenebilir.

Eserin bizzat mukaddimesinde de ifade edildiği gibi, dönemin imamlarından biri olan⁷ müellifin nerede öldüğü ve kabrinin nerede bulunduğunu konusunda herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

2. İlmî Şahsiyeti:

Kaynaklarda lugat âlimi, fakîh⁸ ve kelâmcı⁹ olduğu bildirilen müellifin tahsil ve ilmî hayatı hakkında fazla bir malumat yoktur. Bu konuda bilgi sahibi olabileceğimiz en önemli kaynak, çalışmamıza konu olan söz konusu eserdir.

Hocası ve talebeleri hakkında da net bir bilgi yoktur. Ancak, eserde - Muhammed el-Bekrî el-Mısırî'den¹⁰ duyduğuma göre-¹¹ ifadesinden hareketle söz konusu şahsın, müellifin hocası olması ihtimalinden bahsetmek mümkündür.

Hanefî kaynakları kullanması, Hanefî imamlardan sitayişle bahsetmesi, Râfızîler'in özellikle Ebû Hanîfe'ye (150/767) karşıt olan tutumlarını şiddetle kınaması ve Hanefî olduğu bilinen İbn Nüceym (970/1563) ve Ebu's-Su'ûd Efendi (982/1574) gibi âlimlerden "önderlerimiz" ifadesiyle bahsetmesi, müellifin bir Hanefî olduğuna işaret etmektedir.¹²

Müellifin, evliyanın kerametlerini inkar eden Râfızîler'i kınayarak Abdulkâdir Geylânî (573/1178)'yi müdafa etmesi,¹³ O'nun, tasavvufa en

⁴ Bkz.: Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*, II, 588; *Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband, (GAL, Suppl.)*, II, 658; Ziriklî, Hayruddin, *el-'Alâm Kâmûsu Terâcîm li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, IV, 258.

⁵ İsmail Paşa el-Bağdâdî, İsmail Paşa b. Muhammed Emîn b. Mîr Selim el-Bâbânî el-Bağdâdî, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyl 'alâ Kesfi'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, II, 35.

⁶ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn Terâcîmu Musannifî'l-Kütübi'l-'Arabiyye*, II, 403.

⁷ Eserin İstanbul Nüshası, varak 2a. (Çalışmamızda eserden yapılan alıntılar için İstanbul Nüshası kullanılmıştır. Bu nüsha için bkz.: Eserin Nüshaları. Ayrıca bundan böyle bu nüsha İst. Nüs. şeklinde kullanılacak "varak no'su" da mesela v.1a şeklinde verilecektir.); Brockelmann, *GAL (Suppl.)*, II, 658; Ziriklî, *a.g.e.*, 258. Brockelmann ve Ziriklî, müellifin Kâhire Hüseyin Câmîi'nin imamı olduğunu zikrederler. Müellifin kendisi de yaklaşık 30 sene imamlık yaptığını ifade etmektedir.

⁸ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 258.

⁹ Kehhâle, *a.g.e.*, II, 403.

¹⁰ Bu şahıs hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

¹¹ *İst.Nüs.*, v.47a

¹² *İst.Nüs.*, v.46a, 46b

¹³ *İst.Nüs.*, v.48a

azından sempati duyduğunu göstermektedir. Bu da o dönemdeki Osmanlı İlimiye Teşkilatı'nın yapısı konusunda bazı ipuçları vermektedir.

Ayrıca, Hille, Necef ve Kerbelâ'daki Râfîzî ve Şîîler'in bir takım hallerinden bahsetmesi; buna karşılık Tebriz'dekiler hakkında bilgi aktarırken de "kendisine güvendiği tâcir bir arkadaşının" O'na verdiği bilgileri kullanması, müellifin Hille, Necef vs. bölgelere seyahat ettiğine işaret etmektedir.

Bu çalışma esnasında müellifin, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tarih gibi sahalarda, bu sahaların temel kitaplarına vâkıf olduğu gibi Arapçaya da hâkim olduğu ortaya çıkmıştır. Zira, gerek bu konuda bir çalışmasının olması¹⁴ gerekse reddiyeler kısmında dil mantığına yönelik cevaplar kullanması bunu açıkça göstermektedir. Bu eserinde Hîfî, Mezhepler Tarihi'nin bazı konularını Ehl-i Sünnet¹⁵ görüşleri doğrultusunda naklî ve aklî delilleri kullanarak gayet sade ve anlaşılır bir dil ile ortaya koymaya çalışmıştır.

Çalışma esnasında görülebildiği kadarıyla müellifin temel eserlerden haberdar olması, onları ustaca kullanması ve döneminde merkezî bir câmide imamlık yapması, ilmî seviyesine işaret etmektedir. Ancak, O'nun bu eseri yazmasındaki amaç, Râfîzî ve Şîîler (Safevîler) ile savaşmaya fetvâ vermek olduğundan, müellifin, eseri kaleme alması sırasında bir takım yanlış bilgi ve zayıf rivayetleri kullandığı gözden kaçmamaktadır. Bu da, müellif ve eseri hakkında bahsedilebilecek menfî bir yöndür.

Bununla beraber müellifin yazmış olduğu eserin nüshaların çokluğu, O'nun hüsn-ü kabul görmüş önemli bir şahsiyet, eserinin de önemli bir eser olduğunun bir göstergesidir. Eserinde ele aldığı konulara bakıldığında, O'nun, gündemi takip eden ve İslam dünyasındaki olaylardan haberdar olan kültürlü birisi olduğu anlaşılmaktadır.

3. Eserleri:

A. es-Seyfû'l-Bâtir li-Erkâbi's-Şî'a ve'r-Râfîzati'l-Kevâfir:

Çalışmamıza konu olan bu kitap, Ali b. Ahmed el-Hîfî'nin kaleme aldığı en önemli eser olarak nitelendirilebilir. Eserin, müellife nisbeti, nüshalarının tanıtımı vs. konuları içeren ayrı bir başlık altında tanıtımı yapılacağı için, bu bilgileri yerinde incelemek amacıyla ileriye bırakıyoruz.

B. Fedâilü's-Sahâbe ve'l-Hass 'alâ Mahabbetihim:

Ziriklî'nin, 'A'lâm'da zikrettiği bu eser,¹⁶ "es-Seyfû'l-Bâtir" adlı eserin aynısıdır. Fakat, görüldüğü gibi isimlendirmede farklılık vardır. Ayrıca Ziriklî'nin Zâhiriyye'de kayıtlı olarak gösterdiği bu eser, diğer elyazmaları ile birlikte, şu anda Şam Esed Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Fedâilü's-Sahâbe, Esed Ktp.'nde, Zâhiriyye Ktp.'ndeki numarasının aynı ile kayıtlıdır:

¹⁴ Müellif, Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûsu'l-Muhîr*'ine muhtasar yazmıştır. Bu konu hakkında bilgi için ilgili bölüme bkz.: Hîfî'nin Eserleri, Muhtasaru'l-Kâmûs.

¹⁵ Müellif, mukaddimede Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşlerini meşhur edip yaymak için çalıştığını ifade etmektedir. *İst.Nüs.*, v.2a.

¹⁶ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 258.

Esed Ktp., Elyazmaları Bölümü, 9433. Söz konusu eser, çalışmamıza konu olan kitabın bir nüshası olduğu için, tanıtımı da ilgili bölümde yapılmıştır.

C. Muhtasaru'l-Kâmûs:

Brockelmann¹⁷ ve Ziriklî'nin,¹⁸ eserlerinde zikrettikleri bu eser, müellifin, Fîrûzâbâdî'nin **Kâmûsu'l-Muhî**'ine yapmış olduğu bir muhtasardır.¹⁹

Brockelmann'ın, 1/183 numarasıyla kayıtlı olduğuna işaret ettiği ve Ziriklî'nin de Kâhire, Dâru'l-Kütüb'de bulunduğu dair bilgi verdiği eser, **es-Sihah'ın Mukaddimesi**'nde anlatıldığına göre, 1025/1616'da hayatta olan Ali b. Ahmed el-Hîfî'ye aittir. Ali b. Ahmed el-Hîfî, **Muhtasar**'ında **Kâmûs**'un rumuzlarını koymuş, şevâhid ve delillerini, Fîrûzâbâdî'nin **es-Sihah**'a yönelttiği tenkitleri ve bir çok sîgayı hazfetmiştir.²⁰

II. HÎTÎ'NİN ES-SEYFÜ'L-BÂTİR ADLI ESERİ

1. Eserin Genel Olarak Mahiyeti Ve Hîfî'ye Nisbeti

Müellifin, mukaddimesinde **es-Seyfû'l-Bâtir** diye isimlendirdiği eser,²¹ müellifin yine mukaddimedeki ifadesine göre, yaşadığı dönemde fitne ve fesat kaynağı olan, insanların inançlarında ve hayatlarında bir takım olumsuz etkiler uyandırmaya çalışan Râfîzî ve Şîiler'in -ki müellif Râfîzî ve Şîiler'den kastının sahabeye ve Hz. Âişe'ye söven, Hz. Ali'yi Hz. Ebû Bekir'den üstün gören, ümmetin icmâ'ına muhalefet eden, sünneti, cemaati ve Cuma'yı terkedener olduğunu dile getirmektedir-²² bir takım yanlış inanç ve iddialarına cevap vermek ve şüpheleri izale etmek amacıyla kaleme alınmıştır.²³

Eser incelendiğinde açıkça görüleceği üzere, aslında I. Ahmed'in ve emrinde olan insanların Safevîler'e karşı savaş açmasına cevaz veren bir fetvâ

¹⁷ Brockelmann, *GAL*, II, 588.

¹⁸ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 258.

¹⁹ Furat, Ahmet Suphi, *el-Fîrûzâbâdî'nin es-Sihah'ı Tenkîdi*, 72.

²⁰ 'Attâr, Ahmed Abdulğafûr, *Mukaddimetü's-Sihah*, 179.

²¹ Eserin İstanbul ve Berlin nüshaları, *es-Seyfû'l-Bâtir li Erkâbi's-Şî'a ve'r-Râfîzati'l-Kevâfir*; Esed Ktp., 4332 nr.'da kayıtlı olan nüsha ise *es-Seyfû'l-Bâtir li Rikâbi's-Şî'a ve'r-Râfîzati'l-Kevâfir* olarak isimlendirilmiştir. Eserden bahseden kaynaklar da, eserin ismini çeşitli şekillerde zikretmektedirler. Bağdat Evkaf'ta bulunan nüshanın ismi *el-Keşşâf*'ta İstanbul ve Berlin nüshalarındaki isimle aynıdır. Bkz. Talas, Muhammed Es'ad, *el-Keşşâf an Mahtûtâti Hazâini Kütübi'l-Evkâf*, 127. *Îzâhu'l-Meknûn*'da (II, 35), *es-Seyfû'l-Bâtir li Erkâbi'r-Ravâfîzi'l-Kevâfir* şeklinde gelen isim, *Hediyyetü'l-Ârifin* (İsmail Paşa el-Bağdâdî, İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, I, 754) ve *Mu'cemü'l-Müellifin* (II, 403)'de *es-Seyfû'l-Bâtir li Rikâbi's-Şî'a ve'r-Râfîzati'l-Kevâfir* olarak kaydedilmiştir. Ziriklî'nin *'Alâm* (IV, 258) ve Brockelmann'ın *GAL* (II, 658)'inde isim kısaltmalı olarak *es-Seyfû'l-Bâtir* şeklinde zikredilmişken; Brockelmann *GAL (Suppl.)*, (II, 588)'de eserin ismini *es-Seyfû'l-Bâtir li Erkâbi's-Şî'a ve'r-Ravâfîzi'l-Kevâfir* olarak kaydetmiştir.

²² *İst.Nüs.*, v.2b

²³ *İst.Nüs.*, v.2b

kitabı mahiyetindedir.²⁴ Bu kanaatimiz, müellifçe açıkça dile getirilmektedir: “... Durum böyle olunca Allah’ın, kendisini İslam’ın imamlığına getirdiği ve açıkça desteklediği; küfür, Râfîzî, Şîî, Zındık ve müşrikler ile Allah yolunda cihad eden Ahmed Han’a, vezirleri ve paşalarına, emirlerine ve tüm âlim ve hikmet sahibi kişilere bu kâfir ve müşrikler karşı gerek Meşhed’de gerekse Hille’de savaş emretmeleri vâciptir. Her kim, bu insanlara savaş ilan etmeye engel olur ve onları azınlıklarıyla başbaşa bırakırsa, o kimsenin küfrü konusunda şüphe yoktur. Çünkü kâfirlere küfürlerinde yardımcı olmak ve küfre rıza göstermek bizzat küfürdür.”²⁵

Eserin müellife nisbetine gelince, gerek müelliften gerekse eserden bahseden bütün kaynaklar eserin Ali b. Ahmed el-Hîfî’ye ait olduğu konusunda ittifak halindedirler.²⁶ Buna ilaveten ulaşabildiğimiz nüshaların mukaddimelerinde de eserin **Hîfî** nisbetli Ali b. Ahmed tarafından kaleme alındığının açıkça ifade edilmiş olması da, kitabın müellife ait olduğu konusunda bir şüpheye mahal bırakmamaktadır.²⁷

2. Eserin Nüshaları

Dönemin sosyal yapısına ışık tutar mahiyette olan eserin, nüshalarının sayısının fazlalığı, eserin önemine işaret etmektedir. Döneminin sosyal ihtiyaçlarından birine cevap vermek amacıyla kaleme alınan eser, güzel bir teveccüh kazanmış ve tesbit edilebildiği kadarıyla günümüze kadar 8 nüshası ulaşabilmiştir:

A. İstanbul Nüshası

Ulaşılabilen ve hakkında bilgi sahibi olunan nüshalardan en eskisi, çalışmada asıl olarak kabul edilen İstanbul nüshasıdır.²⁸ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, 676 nr.’ya kayıtlı olan bu nüsha 203x123, 150x72 ebatlarında olup 51 varaktan oluşmakta ve her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Nesih yazı ile yazılan bu nüsha h. 1226 yılının Cemâziyelâhir ayında Ahmet Bey ismiyle bilinen İlyas b. Rasul Ağa tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın, müstensih tarafından tashihe tâbi tutulduğu görülmektedir. Zira, yazmanın vr. 3a, satır 11’deki “erâmil”, vr. 3b, satır 14’teki “bâtir” ve vr. 5a, satır 1’deki “mârik” kelimelerine **es-Sihah**’tan, kelimelerin manalarını açıklayıcı hâşiyeler düşülmüştür. Buradan hareketle, müstensihin ilim câmiasına uzak olmayan birisi olduğu ve dolayısıyla bu nüshanın gerek yazı gerekse bilgi açısından usta bir kalem tarafından istinsah edildiği söylenebilir. Özellikle Berlin nüshası ile karşılaştırıldığında İstanbul nüshasının hatalardan daha uzak olduğu görülmektedir. Nüshadaki hatalar ise manayı değiştirecek mahiyette değildir.

²⁴ I. Ahmed devrinde Safevîler ile olan mücadeleler için bkz.: Saray, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ank. 1999, 44-53.

²⁵ *st.Nüs.*, v.50a

²⁶ Bkz. İsmail Paşa, *İzâhu’l-Meknûn*, II, 35; *Hediyyetü’l-‘Ârifîn*, I, 754; Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 258; Brockelmann, *GAL*, II, 658; *GAL (Suppl.)*, II, 588; Kehhâle, *a.g.e.*, II, 403; Es’ad Talas, *a.g.e.*, 127.

²⁷ *İst.Nüs.*, v.2a

²⁸ Brockelmann, *GAL*, II, 658.

Bu nüsha, yazısının güzelliği sebebiyle kolay okunmaktadır. Nüshada âyetler, üzeri çizilerek gösterilmiş, hadisler de dikkat çekici bir şekilde yazılan (s.a.v.) ibaresi ile belirgin hale getirilmiştir. Berlin nüshası ile karşılaştırıldığında, bir kaç yerde metinden düşmelerin olduğu görülmektedir. Bu noksanlık, bir kaç paragraf ile bir kaç hadisi geçmemektedir. Bu nüsha müellifin ölümünden yaklaşık 200 yıl sonra istinsah edilmiştir.

B. Berlin Nüshası

Brockelmann'ın **GAL**'inde Berlin, 2152/3 nr.'da kayıtlı olan nüsha,²⁹ Almanya'dan getirilen mikrofilme göre Berlin Devlet Ktp., 286/97 nr.'da kayıtlı görünmektedir. Eseri bizzat inceleme imkanı bulunamadığı için nüshanın ebatları konusunda bilgi verme imkanı yoktur. 37 varaktan oluşan bu nüshanın her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Nesih yazı ile yazılan nüsha, 17 Rebî'u's-Sânî 1240 tarihinde Abdurazzak b. el-Merhum es-Seyyid Salih el-Meşhedânî tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın herhangi bir tashih veya mukabeleye tâbi tutulmadığı anlaşılmaktadır. Nüshada oldukça fazla hata bulunmaktadır. Gerek imla gerekse i'rab açısından hataların fazlalığı, müstensihin bu nüshayı çalاکalem istinsah ettiğine ve bu konuda ehliyetli birisi olmadığına işaret etmektedir. Bu nüsha, İstanbul nüshası ile karşılaştırıldığında bir çok noksan ve fazlalığı bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle de pek güvenilirliği olmayan bir nüshadır.

Bu nüshanın yazısı her ne kadar İstanbul nüshası kadar açık ve güzel bir yazı ile yazılmadıysa da yine de okunaklıdır. Müstensih bazı hadislerin ve konuların başlangıçlarını, altlarını çizerek belirtmiştir. Nüsha müellifin ölümünden yaklaşık 215 sene sonra istinsah edilmiştir.

Ayrıca bu nüshanın sonunda, **Lâmiyyetü'l-Arab** ismiyle İbnü Hablillah el-Evsî el-Ezdî'ye ait 15 beyitlik bir şiir de bulunmaktadır.

C. Suriye Nüshaları

Eserin Esed Ktp., Yazmalar Bölümü'nde iki nüshasının olduğu tesbit edilmiştir. Bu nüshalardan ilki, **es-Seyfû'l-Bâtir li Rikâbi's-Şî'a ve'r-Râfizati'l-Kevâfir** ismini taşımaktadır. Bu nüshanın görülmesinin yetkili makamlarca yasaklanmış olmasından ötürü, hakkında, elyazmaları bölümü katalogundan elde edilen bilgilerle yetinilmiştir. Esed Ktp., Elyazmalar Bölümü, 4332 nr.'da kayıtlı olan bu nüsha, katalogdaki bilgilere göre h. 1020 yılında vefat eden Ali b. Ahmed el-Hîti'ye aittir. 22 varaktan oluşan nüsha nesih yazı ile yazılmış, h. 1162'de istinsah edilmiştir. Bu nüshanın müstensihi belli değildir. Bu nüsha, diğer nüshalardaki şekliyle Allah'a hamd ve Rasûlu (s.a.v.)'e salât ve selam ile başlamaktadır. Müellifin vefatından yaklaşık birbuçuk asır sonra istinsah edilen bu nüshaya bütün çabalara rağmen ulaşılammıştır. Varak sayısının az olmasından, eserin daha sık bir yazıyla ve sayfalardaki satır sayılarının çoğaltılmasıyla istinsah edildiği veya eksik olduğu sonucu çıkartılabilir.

²⁹ Brockelmann, **GAL (Suppl.)**, II, 588.

Nüshalardan ikincisi ise, **Fedâilu's-Sahâbe ve'l-Hass 'alâ Mahabbetihim** şeklinde farklı bir isim taşımaktadır. İsmi farklı olmasına rağmen nüsha, müellifin **es-Seyfü'l-Bâtir** adlı eserinin aynısıdır. Esed Ktp., 9433 nr.'ya kayıtlı olan nüsha 31 varaktan, her bir varak da 15 satırdan oluşmaktadır. Yazı şekli nesihtir. Nüsha eksiktir. Eserin Râfîzî ve Şîîler'le savaşmanın caiz olduğuna dair gerek ilk dönem gerekse son dönem âlimlerinin görüşleriyle, müellifin Kur'an ve hadislerden kendi görüşlerini destekler mahiyetteki delillerini içeren beşinci ve son kısmı koparılmıştır. Eserin son kısmının eksik oluşundan dolayı da gerek müstensihî gerekse istinsah tarihi belirlenememiştir. Bilindiği gibi teâmül olarak bu tür bilgilere eserin son kısmında, hatta bitiminde yer verilir.

Eser, mavi, kalın bir kâğıda yazılmıştır. İnce karton bir kap ile muhafaza edilen nüshada özellikle de kenar kısımlarında bir takım tahribatlar mevcuttur. Eser, tesbit edilebildiği kadarıyla gerek imla gerekse i'rab bakımından genel olarak hatalardan uzaktır. Yazısı çok açık olmamakla beraber nüsha yine de okunaklıdır. Nüshada, diğer nüshalarda olduğu gibi yazı haricinde işaretler kullanılmamış; ne âyetler, ne hadisler ve ne de konu başlıklarına dikkat çeken herhangi bir işaret de konulmamıştır.

Nüsha, İstanbul nüshası ile karşılaştırıldığında aralarında bir takım farklılıkların olduğu görülmektedir. Mukaddime kısmı, I. Ahmed'e atıf ve eserin isimlendirilmesi hariç İstanbul nüshası ile büyük ölçüde benzeşmektedir. Bu bölümde eserin I. Ahmed'e takdim edildiğine dair bilgiler ve yapılan övgü ile kitabın isimlendirilme kısmı mevcut değildir. Diğer kısımlarda da bir takım fazlalıklar mevcuttur. Nüsha, İstanbul nüshasında zikredilmeyen beş âyet ile üç hadisi bünyesinde barındırmaktadır.³⁰

D. Irak Nüshaları

Bilindiği üzere 90'lı yıllarda Irak'ta yaşanan bir takım olaylar ve bunların neden olduğu zorluklardan dolayı Irak nüshalarına ulaşamamıştır. Dolayısıyla Irak nüshaları hakkındaki bilgileri, bu nüshalardan söz eden eserlerden aktarma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Talas'ın **el-Keşşâf**'ta belirttiğine göre, **es-Seyfü'l-Bâtir li Erkâbi's-Şî'ati'r-Râfîzati'l-Kevâfir** adını taşıyan nüsha Bağdat Evkâf Ktp., 5054 nr.'da kayıtlıdır. Hüseyin Câmîî imamı h. 1020 vefatlı Ali b. Ahmed el-Hîtî'ye ait olan nüsha 15x21 cm. ebatındadır. İlk cümlesi diğer nüshalarinkî ile aynıdır. H. 1217 yılında istinsah edilen³¹ bu nüshanın müstensihî belli değildir. Dolayısıyla bu nüshanın istinsahı İstanbul ve Berlin nüshalarından daha öncedir.

Brockelmann'ın, **GAL**'inde belirttiğine göre ise bu eserin Musul'da 128/110, 145/26 ve 262/5 nr.'larda kayıtlı üç nüshası vardır.³²

3. Eserin Muhtevası

³⁰ Bu nüshanın sadece görülmesi için izin verilmiştir.

³¹ Talas, *a.g.e.*, 127. Ayrıca bkz. Zirikî, *a.g.e.*, IV, 258.

³² Brockelmann, *GAL*, II, 588; *GAL (Suppl.)*, II, 658.

Yukarıda hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz müellif, Mezhepler Tarihi alanında yazdığı Şîa ve Râfîzîler'in görüşlerini ele alıp eleştirdiği ve de savaş fetvası olarak kaleme aldığı bu eserini Mukaddime ve 5 bölüm şeklinde ele almıştır.

Eserin mukaddimesinde müellif, 30 sene Hüseyin camisinde imamlık yaptığını, Ehl-i Sünnet mezheplerinin görüşlerini tanıtır yaymak için çalıştığını; Şîi ve Râfîzîler'i yakından görme imkanına sahip olduğunu, dolayısıyla bu gruplarda ne İslam'dan bir pay almanın ne de Hz.Peygamber (s.a.v.)'in dini ve ümmetinden bir nasiplenmenin varlığına şahit olduğunu; bu grupların hiçbir delile dayanmaksızın Allah'ın sözü ve Peygamber'in hadislerini değiştirdiklerini, sahabeye düşmanlığı ve dine sövmeyi kendilerine şiar edindiklerini; bu durumda hamîyyet-i diniyyesi ve de Hz. Peygamber'den rivayet edilen şu iki hadise istinaden bu eserini kaleme aldığını ifade etmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Bid'at ortaya çıkıp ahabîme sövüldüğünde alim olan ilmîni ortaya çıkarsın; her kim bunu yapmazsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Allah onun ne tevbesini ne de nafîle ibadetini kabul edecektir."**³³, "Allah, insanlardan dilediği kimsenin diliyle kendilerine karşı bir hüccet çıkarmadıkça ehl-i bid'at zuhur etmez."³⁴

Eseri 5 bölümde ele aldığını ve bölümlerin genel olarak içeriğini zikreden müellif, mukaddimesini eseri I.Ahmed'e takdim ve isimlendirme ile bitirmektedir.

Eserin birinci bölümü, sahabenin faziletlerine, onları sevmeyi teşvike, onlara buğzetmeyi terke dairdir. Müellif birinci bölümü iki kısımda ele almaktadır. Birinci kısım sahabenin faziletleri hakkında ilgili görülen ayetlerden³⁵, ikinci kısım ise konu ile ilgili rivayet edilen hadislerden oluşmaktadır. Hadisçiler tarafından zayıf olarak görülen rivayetlerin de yer aldığı bu kısmı müellif, konuyu daha da uzatmamak için kısa tuttuğunu, zira azın fayda vermediğine çoğun da fayda vermeyeceğini ifade ederek bitirmektedir.

İkinci bölüm, Hz. Hasan'ın hilafeti de dahil dört halifenin hilafetleri ve onların hilafetlerinin naklî ve aklî deliller ile desteklenmesi hakkındadır. Müellif

³³ Hindî, Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Efâl*, I, 179, had no:903. Hindî bu hadisi Muaz b. Cebel'in naklettiği bir hadis olarak İbn Asâkîr'e nisbet etmiştir. Hadis şu lafızla gelmiştir: "Bid'at ortaya çıkıp bu ümmetin sonrakileri, öncekilerini lanetlediklerinde ilim sahibi, ilmîni yaysın. Aksi halde o gün, bu ilmîni gizleyen kişi, Allah'ın Muhammed'e indirdiğini gizleyen kişi gibi olur."

³⁴ Hindî, *a.g.e.*, I, 220, had no:1107; Hâkim, tarihinde bu hadisi İbn Abbas'a nisbet etmiştir.

³⁵ Meselâ, Âl-i 'İmrân,3/120; Bakara,2/143; Tahrîm,66/8; Fetih,48/18,29 vb. zikredilen ayetlerden bazılarıdır

bu bölümü her halifeyi ayrı bir başlık altında incelemek suretiyle 5 kısımda ele almaktadır. Birinci kısımda Hz. Ebû Bekir'in hilafeti Sakîfe olayı ile başlayarak ele alınmış, bu konuda akli deliller ortaya konulduktan sonra da bazı ayetler³⁶ ve hadisler zikredilerek Hz. Ebû Bekir'in hilafetinin meşruluğuna yönelik nakli delillendirme yoluna gidilmiştir. Bu kısım Hz. Ebû Bekir hakkında verilen genel bilgiler ile bitirilmiştir. İkinci bölümün diğer kısımları da aynı metod takip edilerek ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, Şîi ve Râfizîler'in Hz. Ali'nin hilafetine delil olarak ileri sürdükleri bir takım iddialar ve bu iddiaların reddedilmesi ile ilgilidir. Bu iddiaların başlıcaları şöylece sıralanabilir: Hz. Ali Hz. Ebû Bekir'den daha cesurdur, Hz. Ebû Bekir hac emirliğinden ve imamlıktan azledilmiştir, müslümanım diyen birisini yaktırmış, hırsızın sol elini kestirmiş ve ninenin mirası konusunda sessiz kalmıştır, Hz. Ömer Hz. Ebû Bekir'i kınamıştır, Hz. Ebû Bekir Hz. Fatıma'ya zulmetmiştir, Hz. Peygamber Hz. Ali'yi tayin etmiştir, Hz. Ali'nin hilafetine dair tafsilî deliller mevcuttur. Müellif bir kısmı yukarıda sıralanan bütün bu iddialara tek tek cevap vermiş ve kendince ileri sürdüğü delillerle bu iddiaların geçersiz olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Dördüncü bölüm iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda Şîi ve Râfizî mezhebinin ilk kuranın kim olduğu dile getirilmiş, ikinci kısımda ise bir takım sözleri, fiilleri ve itikadları ile bazı çirkin davranışlarından söz edilmiştir. Müellif bu mezhebin ilk kurucusunun Abdullah b. Sebe' olduğunu ileri sürmekte ve Abdullah b. Sebe'nin bazı görüşlerini zikretmektedir. Daha sonra da onların bazı fiil ve itikadlarını ele almaktadır: "Hayır Allah'tan, şer şeytandandır" demeleri, abdestte yüz ve elleri bir defa yıkayıp ayakları meshetmeleri, beş vakit namazı üç vakte indirmeleri, Cuma ve cemaati terk etmeleri, sadece masum imamın arkasında namaz kılmaları, ezan ve kamete ilave yapmaları, sahabeye sövmeleri...

Beşinci bölüm, Şîi ve Râfizîler'in kafir oldukları, öldürülmelerinin, mallarına el konulmasının ve kadınlarının esir alınmasının gerekliliği hakkındadır. Müellif bu bölümü de 5 kısımda ele almıştır. Birinci kısım küfürleri ve öldürülmeleri konusunda delil olarak getirdiği ayetler, ikinci kısım konuyla ilgili hadisler, üçüncü kısım son dönem alimlerinin fetvaları, dördüncü kısım ilk dönem alimlerinin görüşleri, beşinci kısım ise müellifin bu konudaki fetvası ile ilgilidir.

³⁶ Meselâ, Mâide, 5/54; Fetih, 48/16 vb.

KAYNAKÇA

- Attâr, Ahmed Abdulğafûr, *Mukaddimetü's-Sıhah*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Kâhire, 1956.
- Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*, I-II, E. J. Brill, Leiden, 1949.
- Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband, (GAL, Suppl.)*, I-III, E. J. Brill, Leiden, 1938,
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ank. 1991.
- Furat, Ahmet Suphi, *el-Firûzâbâdî'nin es-Sıhah'ı Tenkîdi*, (Profesörlük Takdim Tezi), İst. 1978.
- Hindî, Alâuddin Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, thk. Şeyh Bekrî Hayyânî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî, İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Bâbânî el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'Ârifin Esmâu'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, I-II, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1951.
- Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyl 'alâ Keşfi'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, I-II, Matba'atu'l-Behiyye, İst. 1947.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-'Arabiyye*, I-IV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- Saray, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ank. 1999.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed Mansur et-Temîmî, *el-Ensâb*, I-V, Dâru'l-Hannân, Beyrut, 1988.
- Talas, Muhammed Es'ad, *el-Keşşâf an Mahtûtâti Hazâini Kütübi'l-Evkâf*, Matbaatu'l-'Ânî, Bağdat, 1953.
- Toprak, Mehmet, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Mezhepler Tarihi İle İlgili Eserlerin Tanıtımı*, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 1992.
- Turan, Ahmet, *İslam Mezhepleri Tarihi "İslamda Siyasi Düşüncenin Oluşumu"*, Samsun, 2000.
- Yâkût el-Hamevî, Şihâbu'd-Dîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, *Mu'cemü'l-Buldân*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut, trs.
- Ziriklî, Hayruddin, *el-'Alâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, I-VIII, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, trs.

‘Alı B.Ahmad Al-Hıı And His Work Al-Saif Al-Bātır

ABSTRACT

This study is about ‘Alı b. Ahmad al-Hıı, one of the Ottoman scholars lived in 16. and 17. centuries, and his work al-Saif al-Bātır. In this study, his life, scientific carrier and works were examined. Al-Hıı, who was a linguist (lughavi), theologian and lawyer (faqıh), was an “imam” at Husayn Mosque in Cairo.

Al-Saif al-Bātır that is one of the history of islamic sects’ books, consists of an introduction and five chapters. In introduction, the purpose of the book is explained; in the first chapter, graces of al-sahaba are described; in the second chapter, the authenticity of Abū Bakr, ‘Umar, ‘Uthman, Alı and Hasan are defended; in the third chapter, the approaches of Şı’a and Rāfizids toward Ali’s chaliphate are established and criticised; in the fourth chapter, some views of Şı’a and Rāfizids about different subjects are described; in the fifth chapter the war against them, taking their goods and properties in hand and taking their womans and children as prisoner of war are put forward.